

НАУКА И ЕКОЛОГИЈА: теолошки приступ

Унашој култури, наука се позива на велики углед и поштовање. На њу многи гледају као на моћ која може отклонити скоро свако зло у животу. Научници говоре и бивају слушани са неизмерним ауторитетом, јер наука је успела да за себе присвоји приступ истини и способност за постизање практичних резултата.

Насупрот томе, религија је, поготово у западном друштву, била дуго време лишена ауторитета и угледа који је имала у прошлости. Само у појединим културним круговима нашег друштва, религиозна истина или доктрина, може имати већи ауторитет од научних изјава, и то не без одређеног степена оклевања у оних који верују.

У чему је онда “употреба” религије у решавању проблема какав је заштита природе? Зашто такве ствари не препустити само научницима? Осим тога, како наука и религија могу сарађивати у таквим питањима, с обзиром да наука фактички “зна како”, док религија остаје на небесима, одвојена од реалности живота? Зар, само путем недопуњавања, религија и наука могу сарађивати у еколошким темама, једна доношењем инспирације, а друга знањем? Или, постоји дубља и органска веза између њих, која може да оправда сарадњу у овим темама?

Дихотомија између религије и науке

Може се испитивати да ли наука у овом савременом облику, води порекло од религије, посебно хришћанске теологије. Оснивачи модерне науке, попут Декарта, Лајбница и Њутна, у

исто време били су и теолози. У јеврејској традицији, посебно у позном периоду Старог завета где су Јевреји дошли у креативан однос са хеленском мишљу, верник је видео природу као ону обдарену рационалношћу. Веровати у Бога, би аутоматски значило признати да у самим створењима постоји рационалност, коју би људски ум могао и требало да истражује.

Модерна наука је рођена у 13. веку када су хришћански средњовековни теолози искристалисали и пројектовали две теолошке доктрине, и то: да је творевина рационална и да је у исто време зависна. Вера у рационалност је навела науку да трага за узроцима и објашњењима услед чега ствари у природи јесу такве какве су. Вера да је творевина зависна, односно да нема божанску природу већ различиту, која поседује своје сопствене законе, значило је да је у циљу познања природе неопходно проучавати је онаквом каква она заправо јесте. На основу комбинације ова два убеђења, модерна наука је успела да се укључи у истраживање начина на који природа јесте и постоји (јесте могућа) и то уз помоћ замисли у појмовима какви су мера, величина, квалитет и узрок, позајмљених из философије (рационализма).

Према томе, историјски гледано, наука је дете теологије. Чињеница да би данас само неколицина била свесна тога, показује да се у току историје десила драматична промена. Дете је порасло и побунило се против своје мајке, и наука и религија су се раздвојиле.

Традиција представља Цркву као сметњу научних истраживања. Осудом Галилеја, архетипа модерног научника, за његов коперниканизам, чини се да је Црква отворила пут дихотомији између религије и науке. Међутим, узроци ове дихотомије јесу дубљи и комплекснији и имају везе са темељним трансформацијама западне мисли. Ја претпостављам да су ове трансформације уско повезане са питањем природне средине.

Бивши архиепископ Јорка, др Џон Хабгуд (John Habgood) теолог и научник, закључује да ауторитет и самодовољност коју је, за разлику од религије, наука захтевала, нису толико узрок конфликта између научне слободе и еклисиолошког тлачења или теолошког догматизма, колико су узрок растућег духа атомистичког и механистичког приступа природи, који је обележио западну мисао и менталитет почев од средњег века.

Декарт ову анализу потврђује речима које у исто време откривају озбиљне утицаје које је самодовољност науке извршила на природну средину. Он је у свом делу *Discours de la methode*, написао:

“Могла би се пронаћи техника којом би снага и енергија ватре, воде, ваздуха, звезда, неба и свих других тела која нас окружују, попут технике наших занатлија, могла да се примени на исти начин у све погодне сврхе, како би ми могли постати владари и власници (*maitres et possesseurs*) природе”.

Наука је испунила Декартов сан са великим успехом, захваљујући свом механистичком приступу природи, специјализацији и независности од религије, тако захтевајући велику превласт и ауторитет у свету који трага за срећом. Преко њених достигнућа ми смо заиста постали “владари и власници природе”. Али, зар управо то није разлог наше еколошке кризе?

Међутим, и религија има свој сопствени удео у одговорности. Гурнута од стране науке у област митологије, стреми да задобије признање и ауторитет у свету који тежи срећи, религија је на Западу ушла у такмичење са науком, у покушају да задовољи растуће захтеве тржишта среће. И она је као и наука подстакла људе да постану “владари и власници природе” у име Библије, која чини се представља Бога као Онога који наређује човеку да “доминира Земљом” или у име духовности која велича људску реалност попут божанске слике у Човеку, која се уздиже над униженом и огреховљеном материјалношћу остале творевине. Религија и наука су биле опозитне на много начина али су изгледа чак и несвесно умногоме сарађивале при разорењу Божије творевине.

Окружење – изазов за религију и науку

У наше време ствари у науци и религији се муњевито мењају и то неминовно утиче на улогу коју ће оне имати у еколошкој кризи.

Најпре, читава философија специјализованог знања се испитује у науци а нарочито у теологији. На пример, научницима постаје све јасније да зоологија и ботаника нису одвојене дисциплине како се традиционално сматрало: не можеш разумети пчелу без изучавања цвећа које јој одређује живот, њено читаво

биће и природу. Ова интеракција и међузависност у људском друштву се може проширити ад инфинитум: све зависи од свега другог.

Овај нов употпуњен приступ знању може имати значење еколошке импликације за науку и религију. Изумирање неких врста утиче и на све остале врсте. Само људско биће је озбиљно погођено сваком променом средине. Ако се наука доследно помера од традиционалне поделе знања према његовом потпуном приступу, онда религија (посебно хришћанска теологија) мора променити своја схватања о људском бићу и признати да су људи незамисливи ван њихове органске везе са осталом творевином. Хришћанска теологија би морала да прихвати основне тврдње еволуционих идеја биологије и прихвати Човека као органски део фамилије животиња. По хришћанску веру, не постоји суштинска опасност у прихватању тих еволуционих идеја у основним принципима, тј. у прихватању идеје да људско биће представља последњи степен у биолошком процесу, мада нема потребе прихватати дарвинизам у детаљном опису еволуције. Сама Библија говори о стварању човека од природних елемената који су већ постојали, последњег дана.

Такав употпуњен приступ би могао довести до делотворног утицаја на људски став према окружењу, што би могло да се оствари само кад би се наука и религија поклопиле у својим гледиштима о свету и месту човека у њему. Тада окружење може послужити као катализатор поновног успостављања органске везе између религије и науке.

Друго, и науци као и теологији постаје јасно да не само да је човеково постојање зависно од осталог дела природе већ да је потпуно тачна и обрнута тврдња, да је остатак творевине зависан од људског бића у смислу реализације и испуњења свог постојања. Еколози треба да промене општу претпоставку да је човеку потребан остатак творевине, без обзира да ли тој творевини треба Човек или не.

Религија – посебно хришћанска теологија – јесте антропоцентрична у својој космологији и инсистира на томе да је човек неопходан творевини. Данас, постоје знаци да се и наука креће у том смеру Антропијског Принципа, који тврди да је универзум измишљен и да би имао смисла само да је људско биће унапред претпостављено. Право човечанство захтева органску везу са осталом творевином али та творевина такође потребује

човечанство да би себе испунила. Ако је антропојски принцип прихваћен од стране научника – а има доказа да се дискусија коју је он изазвао креће у овом правцу – између религије и науке ће наступити здраво и креативно *зближавање*, што ће имати великог утицаја на еколошко размишљање.

Треће, вредно пажње је то да откад је квантна теорија освојила део науке, постало је јако тешко искључити човека из процеса научне “Истине”. Данас нам кажу, да посматрач утиче на стварност у току експеримента. Шта је онда изузето из традиционалне субјективно/објективне дихотомије? Ако у науци не постоји ствар као чист “објект” онда није више могуће извршити научна истраживања без учешћа људске личности у њима. Ова представа личности која се обично посматра као субјект повезан са социологијом, психологијом и теологијом, данас постаје пресудна за науку. Она мора отворити своје границе за сусрет са теологијом и људским учењима ако жели правилно да схвати своју природу.

Четврто, од изузетне је важности запазити значај културе за науку. Упркос њеној тенденцији да доминира читавом људском заједницом, нема сумње да западна култура на одлучан начин утиче на западну науку, скоро да је чини и зависном. Како би наука изгледала кад би друге културе утицале на њу? Зар афричка или азијска наука нису појмљива ствар? У том случају религија би имала одлучујућу улогу.

На крају би требало увидети појаву непријатељства према науци, услед растуће забринутости за средину. Ново доба и све врсте полурелигиозних покрета, промовишу еколошко размишљање које искључује рационализам и прећутно науку. Какав став ми треба да заузмемо о томе? Ја верујем да се средина може заштитити на здрав начин само ако религија и наука отворе своје границе једна према другој и сретну се на креативан начин. Само путем превазилажења традиционалне дихотомије између ових двеју, можемо успешно радити у циљу заштите средине.

О креативној сарадњи науке и религије

Као теолог, желео бих да предложим следеће начине којима се може започети сарадња религије и науке у сврху очувања средине:

1. Путем етике

Религија је призната као морална снага, као она позвана да каже како би људи требало да се владају. Ово посебно важи за западно хришћанство. Постаје обичај у тражењу става Цркве о томе, како се могу контролисати научна достигнућа нашег времена, да би људи били заштићени од застрашујућих последица таквих достигнућа науке. У периоду брзог развоја биоетике, није ли време да теолози и научници радећи заједно, дају облик и садржај систематском развоју дисциплине еко-етике? Стварање међународног еко-етичког института би био изазов историјске величине за религијске и научне водеће људе света. То би спојило представнике религиозних и научних заједница са задатком да саветују политичке лидере света о еколошким етичким питањима и изнађу прописе који би временом били уведени са снагом међународног закона.

2. Путем мотивације

Еколошка свесност и понашање захтевају мотивацију. Религија је несумњиво може дати али наука није увек извор етичког владања. Свакако да унапређење науке није једини мотив у научном раду. Ако је искрена према себи, наука не би требало да верује да су њени проналасци коначни а закључци непогрешиви. Научник тешко може да прикаже свој научни рад на прави начин док не схвати да одређено знање које се у њему појављује, открива само сићушан део света.

Мотивација научника и она теологија се срећу у тачки разумевања света као неразрушивог органаског јединства, чији се интегритет мора претпоставити и испоштовати да би сваки аспект или фрагмент знања био исправан.

На овај начин и религија и наука, ако желе да буду истините, прихватају да свако откривање стварности, било религиозно или научно може имати смисао једино ако се свет поштује у својој мистериозној целовитости.

3. Појмовни начин

Вековима су се научници и теолози служили својим сопственим, одвојеним, искључивим, езотеричним језиком. То је отежало,

ако не и онемогућило развој еколошког језика који би у исто време укључио теологе и научнике. Технички језик би можда морао да остане у унутрашњој употреби обеју, али што се тиче животне средине, општи језик би се морао пронаћи. За развој таквог језика било би неопходно изградити концептуални оквир који би религија и наука делиле. Мора се доћи до космологије, заједничке научницима и теолозима и сложили се око тога шта чини знање и истину. Договор би такође био неопходан и по питању метода као и садржаја. Морамо престати да олако прихватамо теологију и религију као “духовне” и “метафизичке” реалности а науку као нешто “материјално”. Животна средина је духовна као и материјална стварност.

Закључак

Наука и религија би требало да забораве своје традиционално неслагање и посегну за сарадњом на највишем степену, да би тако заштитиле човеково природно окружење од опасности којима је изложено. Последња достигнућа обеју области не само да олакшавају већ и захтевају сарадњу. Нема сумње да религија и наука јесу, свака на свој начин, одговорне за еколошку кризу пред којом се налазимо. Њихова је дужност да отклоне штету коју су нанеле, а то могу једино постићи заједничким радом.

Преузето из зборника:
The Black Sea in Crisis (Religion, Science, And the Enviroment)
Editors: Sarah Hobson and Laurens David Mee
World Scientific Singapore - New Jersey - London - Hong Kong, 1997.